

De schrijver geeft 't Hoen, zijn uitgever Van Paddenburg en de *Post* hun plaats in het contemporaine persbedrijf. Belangrijk lijkt me zijn stelling: 'in tegenstelling tot menig andere achttiende-eeuwse journalist was 't Hoen financieel onafhankelijk en dus geen broodschrijver, zodat in dat opzicht van dwang of druk van de zijde van de uitgever geen sprake zal zijn geweest.' (591) Aannemelijk is ook Theeuwens stelling dat de keuze van het spectatoriale uiterlijk voor de *Post* een garantie voor succes zal zijn geweest: iets inhoudelijk nieuws in een vertrouwd uiterlijk dat de 'formule' van de bekende spectatoriale vormen volgt — optisch niet nieuw maar zakelijk wel andere stof.

Redactionele beginselen en veranderend beleid worden uiteengezeld op basis van 614 afleveringen met zo'n 2040 bijdragen die ruim 6000 bladzijden beslaan, in een oplage van 2400 tot 3000 exemplaren. De felle pennenstrijd met tegenstanders als Le Francq van Berkheij, een voormalige letterkundige vriend van 't Hoen; Van Goens, de Oranjeklant aan wie de Koninklijke Bibliotheek in 1988 een informatieve expositie wijdde; Jean Manzon, de redacteur van de in Kleef verschijnende *Courier du Bas-Rhin* (!), en diens eveneens Oranjegezinde collega Pierre Gosse van de '*s-Gravenhaagsche Courant*. Theeuwen laat aardig zien hoe 't Hoens pogingen 'onpartijdig' te schrijven na 1783 wel schipbreuk moesten lijden.

Niet het minst interessante onderdeel van dit derde part zijn de resultaten van Theeuwens onderzoek naar de 'correspondenten' wier bijdragen 't Hoen plaatste en becomingarierde (623 vlg.). De auteur komt tot de — misschien verrassende — conclusie dat vele, zo niet alle ingezonden brieveschrijvers werkelijk bestaan en geen inventie van de redacteur zijn geweest. (In bijlage L wordt dit aspect nader belicht aan de hand van de door hen geciteerde werken.) Een afzonderlijk hoofdstuk wijdt Theeuwen aan het gebruik dat redacteur en correspondenten van hun informatiebronnen maakten.

Kortom: een goed leesbare, rijk gedocumenteerde, goed ontsloten en diepgravende analyse van een belangwekkend patriots periodiek. Was dit het belangrijkste tijdschrift van de jaren tachtig, zoals de auteur meent? Dat zullen volgende onderzoekers moeten uitwijzen. In Theeuwens boek vinden zij een veilig baken. Zij zullen echter wel diens — naar mijn smaak — omslachtige aanpak moeten omzeilen. Het kan korter met evenveel zeggingskracht.

A. H. Huussen jr.

W. Chistiaens, M. Evers, *Patriotse illusies in Amsterdam en Harderwijk. De patriottentijd in Amsterdam en Harderwijk, weerspiegeld in de brieven van Steven Jan en Jakob van Geuns, zonen van de Harderwijkse hoogleraar Matthias van Geuns, 1784-1788* (Hilversum: Verloren, 2002, 274 blz., €26,-, ISBN 90 6550 687 X).

De familie Van Geuns heeft al enkele bekwame biografen gevonden. Over Matthias van Geuns (1735-1817), hoogleraar in de geneeskunde te Harderwijk en Utrecht, schreef J. H. Sypkens Smit een lijvige medisch-historische studie in 1953. In hetzelfde jaar wijdde K. P. Kühler een boekje aan Matthias' kleinzoon Jan (1808-1880) en diens betekenis voor geneeskundige wetenschap en onderwijs. Juffrouw Van Eeghen stelde de tussenliggende generatie in de persoon van zoon/vader Jakob van Geuns (1769-1832), 'Gronings dokter, Amsterdams kassier', centraal in haar aardige *Meniste vrijage* (1969). Zij liet de familiepapieren spreken en besteedde vooral aandacht aan het gezins- en familieleven der Van Geuns.

Christiaens en Evers leggen een ander accent. Uit het familie-archief, dat thans toegankelijk is in het Utrechts Archief, kozen zij de brieven gewisseld tussen de broers Steven Jan (1767-

1795) en de reeds genoemde Jakob. De eerste, geboren te Groningen, studeerde geneeskunde in Harderwijk, waar zijn vader sinds 1775 hoogleraar was. Jakob daarentegen was aanvankelijk voor de handel bestemd en werd op het kantoor van de Amsterdamse koopman Pieter de Wolff geplaatst. Thematisch concentreren Christiaens en Evers zich op de politieke interesses van beide jongens: Steven Jan en Jakob laten zich kennen als stevig patriotsgezind, tot schrik van hun vader die vond dat zij zich terughoudender moesten opstellen.

Kern van dit boek vormen de 51 brieven die Steven Jan (17) en Jacob (34) tussen oktober 1784 en oktober 1788 wisselden. (145-220) Daaraan zijn als bijlagen toegevoegd enige brieven en passages uit brieven van vader Matthias en andere gezinsleden, benevens enkele documenten. (221-261) De beslissing van de uitgevers om de teksten als 'onaantastbaar' te beschouwen (9) leidt soms tot onduidelijkheden die zouden zijn vermeden als gewoon de niet onverstandige Regels van het NHG waren gevolgd.

De toelichting die Christiaens en Evers bij de brieven geven — naast hun voortreffelijke annotatie —, is tot een klein boekwerk uitgegroeid. In hun 'Inleiding' (11-144) bieden zij een zeer informatieve schets van de leden van het gezin Van Geuns, hun opleiding, carrière en onderlinge betrekkingen. De autoritair-patriarchale figuur van de kleinburgerlijke professor Matthias komt goed uit de verf. Anderzijds gaan de auteurs diep in op de lokale patriottenbeweging in Harderwijk en Amsterdam. Zij maken aannemelijk dat de jongens Van Geuns niet zo zeer tot de activistische patriotten behoorden — al stak Jakob zijn nek wel ver uit door het ondertekenen van 'Dankadres' en 'Acte van Qualificatie' (38), beide afgedrukt in de bijlagen — als wel tot de 'culturele' patriotten: diegenen die vooral het verlichte hervormingsprogramma door voorlichting en opvoeding voorstonden. In die zin is dit boek tevens een inspirerende bijdrage tot het historiografische debat over de complexiteit van de Nederlandse patriottenbeweging.

A. H. Huussen jr.

J. G. M. Sanders, J. A. M. Y. Bos-Rops, A. P. van Vliet, ed., *Noord-Brabant in de Bataafs-Franse Tijd, 1794-1814. Een institutionele handleiding* ('s-Hertogenbosch: Rijksarchief in Noord-Brabant, 2002, 1 krt. + 531 blz., €20,-, ISBN 90 6550 628 4).

Deze archiefgids vormt een geheel met twee andere in respectievelijk 1993 en 1996 door het Rijksarchief in Noord-Brabant gepubliceerde archiefgidsen. Een groot project bedoeld om de gebruikers maar vooral de potentiële gebruikers van het rijksarchief te laten zien wat de Citadel voor de periode tot 1900 zoal in voorraad heeft, is daarmee voltooid, tenminste dat menen de bewerkers. Zelf vraag ik mij af waarom de twintigste eeuw die inmiddels achter ons ligt en waarover de Citadel in 's-Hertogenbosch veel mooi materiaal in voorraad heeft, geen gids zou verdienen. Men denke slechts aan het archief van minister-president J. E. de Quay, waarvan nu ook de overgetypte dagboeken openbaar zijn. Aangezien dit rijksarchief maar weinig middeleeuwse archieven in huis heeft, heeft de uitgave van een gids voor deze periode weinig zin, ook al omdat enkele jaren geleden een gids verscheen over cijzen en cijnsregisters.

Deze gids bestrijkt de betrekkelijk korte periode 1794-1814, maar de samenstellers zullen er veel meer werk aan gehad hebben dan bij de beide vorige. Nadat de Franse revolutionaire legers in het najaar van 1794 Staats-Brabant waren binnengetrokken veranderde het politieke bestel bijna jaarlijks. De inkt van het ene decreet was nog niet droog, of er was al een nieuw in de maak. Het ambtelijk apparaat dijde sterk uit, zoals goed te zien is aan het organisatieschema